

Violència masclista: Desdèmones d'abans i d'ara

Revista Catalana de Psicoanàlisi, Vol. XXXI/1

Blanca Anguera¹
Jordi Sala²
Barcelona

En el present article, els autors consideren el problema de la violència masclista a partir de la història de Desdèmona i de la seva dissortada relació amb Otel·lo i l'entorn masclista i misogin en el qual es desenvolupa aquesta obra de Shakespeare. Seguidament es plantegen com el poder autoritari d'arrels patriarcals ha imposat el silenci sobre el maltractament a les dones al llarg dels segles i revisen l'estat actual de la qüestió, així com algunes causes i creences que són a la base de la perpetuació d'aquest greu problema tan actual. La seva reflexió es dirigeix també a la imprescindible prevenció d'un problema social que provoca tantes víctimes.

Paraules clau: educació emocional, narcisisme, prevenció, societat patriarcal, submissió, violència masclista

1. Professora Emèrita d'Història de la Psicologia de la Universitat de Barcelona. Psicoanalista. E-mail: banguera@ub.edu

2. Psicoanalista, membre de SEP-IPA. Psicòleg clínic i psicoterapeuta SPC-FS. UPPIJ. E-mail: salamjic@copc.cat

Una de cada 10 dones conviu amb la por dia rere dia. És la teva tasca i la de tota la societat que no tinguin de què espantar-se.

Text d'un pòster en una comissaria de Barcelona

“Al principi, les dones seien a les últimes files. Avui, encapçalen manifestacions.”

Vicente Ferrer

Introducció

Aquest treball anhela ser una engruna més a favor de minvar la violència masclista. Posarem atenció en l'obra *Otel·lo* de W. Shakespeare, amb l'objectiu de tractar de comprendre les relacions que s'establien entre dones i homes d'aquell temps. Perquè, de fet, gran part del coneixement que tenim del món dels sentiments i sensibilitats humanes ens l'ha regalat la literatura, que ens obre més els ulls a diversos trets humans. Potser rellegir *Otel·lo* ens ajuda a analitzar més la violència masclista, aquest problema universal que ja ha fet prou mal i fa massa temps que dura.

En definitiva, la bona literatura de segles passats ens permet mirar i tractar d'entendre què significava ser dona llavors sota el domini masculí. Ens ajuda també a veure els estereotips masculins i femenins que apareixen a *Otel·lo* i la violència present a l'obra, i a això dedicarem la primera part d'aquest treball. Després, volem considerar si avui el panorama vers la dona ha canviat realment, en què sí i en què no, molt, poc o a batzegades, encara que amb paisatges socials diferents.

La tragèdia d'Otel·lo, el moro de Venècia

Farem, primer, un breu resum de l'obra com a recordatori. Aquesta obra teatral es desenvolupa en una societat patriarcal on impera la misogínia. Tot l'argument es desplega dins d'un món d'homes poderosos, aristòcrates, polítics i militars, i d'interessos mediatitzats per l'amenaça de la guerra, així com d'interessos i lluites entre homes per la possessió de l'objecte desitjat, Desdèmona, i el que ella representa.

L'argument

Otel·lo és un general respectat de l'exèrcit venecià. Però és un foraster, moro i negre. Ell i Desdèmona s'acaben de casar d'amagat del pare d'ella, Brabantio, senador que pertany a la noblesa. Iago, alferes ajudant d'Otel·lo, està profundament ofès en la seva dignitat i odia el seu cap amb totes les seves forces perquè aquest l'ha menystingut en favor de Càssio, a qui ha nomenat el seu primer oficial. Iago serveix Otel·lo, però *per poder servir-se'n* i satisfer

els seus propòsits de revenja destructiva. Així que, des de bon començament, va ordint la seva trama, que posa en marxa a crits: desperta Brabàntio amb gran aldarull i l'incita acusant Otel·lo d'haver-li robat la filla. Brabàntio no pot entendre que això hagi passat per voluntat de la parella i acusa Otel·lo de seduir Desdèmona amb males arts. I, d'aquesta manera, exposar-la a ella i a ell mateix com a pare “*a la vergonya pública, escapant-se d'aquells que la guardaven (el pare) per anar a raure a un pit tan negre que fa més por que goig*” (Act. I, esc. II, versió S. O.).

Duts davant del Dux, i exposades les raons de cadascú, aquest intenta fer de mitjancer i recomana a Brabàntio d'agafar-se tan bé com pugui el que ja no té remei: que la seva filla s'ha casat i estima Otel·lo i no se'n desdirà. Però el pare rebutja acollir la filla a casa seva, quan el general és destinat a Xipre a defensar l'illa amenaçada pel turc. Els esdeveniments s'aniran desenvolupant de manera inexorable, dins d'un context en què l'atac militar i el risc de ser conquerits emmarca i fa de decorat del drama personal i del grup. Les intrigues de Iago acaben fent embogir Otel·lo de gelosia. I aquest, cregut que Desdèmona i Càssio s'entenen d'amagat seu, l'escanya a ella per adonar-se tot seguit de l'error i el disbarat que acaba de cometre i suïcidar-se.

En un primer comentari a l'argument, direm que Otel·lo s'afanya a fer en comptes d'esperar a veure com evolucionen els fets i aclarir la situació. Davant la falsa prova del mocador que Otel·lo havia regalat a Desdèmona, ara en possessió de Càssio, aquell es precipita vers l'acció homicida perquè no pot contenir l'amenaça que representen la humiliació, la ràbia i la pena d'un suposat engany.

En el darrer acte, Otel·lo diu a Desdèmona: “*Per molt que juris ser innocent de cada acusació no em faràs canviar d'idea (de matar-la) ni faràs desaparèixer els pensaments que em turmenten. Has de morir*” (Act. V, esc. II. S. O.), embogit en la creença delirant que fent desaparèixer la vida d'ella farà desaparèixer els pensaments insuportables dins seu d'haver estat enganyat. Com assenyala Williams (1998), les persones, en moltes ocasions de la vida quotidiana, ens veiem empeses a l'acció, fins i tot sabent que és errònia, perquè no podem suportar la tensió interna el temps necessari fins que els fets s'aclareixen (Williams, p. 317).

L'obra descriu un entramat complex de relacions que s'articulen al voltant de la gelosia i l'enveja, que porten a una erosió gradual dels vincles, fins arribar a la violència més irracional. I tot això passa dins d'un entorn que tolera i condescendeix expressions menors, i no tan menors, de menyspreu gradual cap a la dona que faciliten i preparen el tràgic final, el dels assassinats d'Emília i Desdèmona i el suïcidi d'Otel·lo.

En aquest context, la tragèdia d'Otel·lo no pot ser considerada només o principalment una obra sobre la gelosia patològica, ni tan sols sobre l'enveja destructiva del conspirador i instigador constant de la tragèdia, Iago. Hi ha

molts més punts a considerar i, en especial, el de la violència dels homes i del seu entorn contra les dones. En aquesta obra tenim dues dones en un món d'homes. Aquests comparteixen prejudicis i complicitats contra aquelles, les quals, per cert, sovint condescendeixen i juguen el seu joc. Són homes dependents de l'adulació en els quals l'orgull, l'honor i l'enaltiment de si mateixos, semblen ser ingredients bàsics del personatge que representen. Homes dependents i, per això mateix, homes vulnerables i crèduls, fràgils en el seu narcisisme, que s'ha de mantenir amb provisions constants d'idealització.

Algunes consideracions sobre els personatges principals

Otel·lo és un personatge que es mou en una lògica de bons i dolents. Si bé ens és presentat com un home valent i eloqüent, que embadaleix i 'embruixa' les dones, de seguida veiem que és un personatge que demana i necessita provisions constants d'estimació narcisista. És un home fràgil, per tant, i una presa fàcil per Iago en la mesura que, essent una mena d'*outsider* en la classe social dins de la qual es mou, funciona de manera escindida i és extremadament dependent dels elogis i reassuraments d'altri, especialment de Desdèmona. Per això, el suposat engany de la seva dona es convertirà en una amenaça per a la seva integritat.

Fixem-nos què respon Otel·lo quan Brabàntio l'acusa de seduir Desdèmona amb males arts:

*"...va dir que m'estimava pels perills
que havia conegut, i jo vaig estimar-la
perquè se'n compadís. Aquest és l'únic encanteri
que he fet servir. Aquí teniu la dama:
que ella mateixa en sigui testimoni."*

Acte I, esc. II (p. 34)

És a dir, Otel·lo s'apropia de l'admiració que li té Desdèmona, se n'aprofita i en depèn, i l'estima per tenir aquesta provisió d'admiració que el satisfà i l'omple. Ella se'n continuarà 'compadint' si ell l'estima. En aquest sentit ella no és considerada com a persona independent, sinó com a provisor de gratificacions. Ara bé, Desdèmona ja ha demostrat davant del pare que no és cap toia. Per què es presta a alimentar d'aquesta manera el narcisisme d'Otel·lo? No n'estarà alimentant-ne de manera simultània el seu propi?

Brabàntio, sense cap altra prova que els rumors que Iago escampa, està predisposat a pensar malament de la seva filla com a dona. La considera una nena innocent, sense desitjos sexuals, sense voluntat per decidir i estimar independentment de la voluntat del pare. Davant del fet consumat, el casament, el pare Brabàntio explica quina mena de consideració li mereix una

dona, la seva filla, que es permet discrepar del pare: "*Mireu-la, Moro, si és que us queden ulls per veure; si va enganyar el seu pare, també us pot enganyar*". Respon Otel·lo: "*La meua vida per la seva lleialtat*" (Acte I, esc. III, S. O.), frase que esdevé un mena de preanunci, gairebé un epitafi. Podem dir que el pare considera la filla una possessió sense voluntat ni criteri propis. Per això no pot tolerar que la filla el posi davant del fet consumat d'un aparellament que ell considera indigne. La filla ha decidit sense l'autorització del pare: per tant, s'ha fet mereixedora del seu rebuig.

Emília és la serventa fidel de Desdèmona i esposa de Iago, de qui desconfia però en tolera els seus menyspreus i ignora la naturalesa més ignominiosa de la seva maldat. Davant del tràgic assassinat de Desdèmona ella és qui parla clar, qui posa Otel·lo enfront de la seva bogeria i Iago enfront de la seva iniquitat. Ambdós la volen fer callar, l'amenacen, la menyspreen i ataquen verbalment. "*Ves-te'n a casa*", li ordena el seu home. Però ella no pensa anar-se'n ni callar i diu la veritat ben alt, quina és la falta i qui són els culpables, cosa que li costarà la vida a mans d'un Iago que no pot suportar veure les seves malèvols accions posades en evidència per la seva pròpia dona.

Iago és el dolent de l'obra, el més pervers del drama, qui sembla moure i dirigir tots els personatges masculins manipulant i enganyant, principalment Otel·lo. Es diria que la seva acció la impulsa la gelosia, les suposades banyes que li posa Otel·lo i també Càssio amb la seva dona Emília. Però més principalment l'empeny l'enveja. En diversos moments el veiem odiant les dones i obsedit amb la sexualitat dels altres, no suportant la imatge d'una parella feliç sota els llençols. (En la primera escena, i '*enverinant la felicitat*' del pare de Desdèmona, el desperta a mitja nit cridant: "*Lladres, lladres!...Us han robat, quina vergonya!...Us volen trencar el cor... Ara mateix, precisament un cabró negre i vell està damunt de la vostra estimada ovella blanca...*" (Act. I, esc. I. S. O.). Fa un ús intel·ligent de les seves maquinacions, apareixent com el fidel servidor, íntegre i bona persona, mentre va intoxicant a tort i a dret. De fet, fa servir la comprensió que té del caràcter de les persones en benefici propi. I amb finalitats destructives. És el personatge més odiós de l'obra per la seva insidiosa i conscient voluntat de destruir amb enganys, abonat a la mentida com a mitjà d'obtenir poder.

Desdèmona: el significat d'aquest nom és una adaptació de la font grega *dysdaímon* que significa "dissortada". Com Atena que, nascuda del cap de Zeus, no havia tingut contacte amb la mare, ella també semblaria no haver tingut mare perquè no se'n parla en tota l'obra. Per tant, des de l'inici queda determinada per la relació amb els homes i és l'objecte dels afectes dels personatges masculins. Desdèmona és presentada com una noia ingènua, curiosa, amable, enamorada de les aventures i els viatges que li narra Otel·lo i que, per ser dona, difícilment podrà fer. A la presentació d'una de les traduccions catalanes que utilitzem (J. M. Segarra, 1979) es titlla Desdèmona de: *feble, aèria i, diguem-ho tot, un xic blea* (p. 6). Bleda? Segur? Aquesta noia transgredeix l'autoritat paterna, i malgrat la diferència d'edat i d'origen,

es casa amb Otel·lo, cosa que fereix el cor i l'orgull patern. El conflicte amb el pare mostra que ella és capaç de prendre decisions i aquestes les manifesta públicament.

En molts passatges de l'obra es veu que defensa la seva innocència i honradesa fins als darrers moments. Però, hi ha alguns altres punts a considerar. De quina manera estima, Desdèmona?

*“Estic sotmesa a les virtuts del meu senyor;
en el seu esperit li he vist el rostre,
i als seus honors i valeroses qualitats
he consagrat la meva sort i la meva ànima...”*

(Act. I, esc. III, S. O.)

Una manera certament extrema d'estimar, que haurà de ser la seva perdició. Sotmesa, consagrada a l'honor i qualitats d'Otel·lo, fascinada per les seves paraules, se separa del pare vinculant-se estretament al discurs d'un home que coneix poc i que li proporciona els ingredients necessaris per a la idealització del mascle. També la trobem condescendent amb Iago, prestant-se a un joc de brometes que comporta burla i menyspreu profund cap a la dona i la seva sexualitat (vegeu acte II, escena I, S. O.). Es tracta d'una condescendència cap a formes aparentment banals de menyspreu, humiliacions a petites dosis que adoben el terreny de la submissió i en són al mateix temps una manifestació.

La por de Desdèmona sorgeix quan tracta d'evitar la ira d'Otel·lo, quan perd el mocador i quan és escanyada. Està estudiat que les estratègies defensives davant de l'emoció de la por s'expressen igualment en l'ésser humà i en els vertebrats. En la dona, per raons *culturals i físiques*, la defensa més general és la de quedar-se immòbil, en silenci i submissió.

Fer emmudir les dones. El silenci i el poder

El poder autoritari sempre ha volgut i vol fer callar i sotmetre qui no l'afalaga i el diferent, a qui veu de mal ull com a inferior. Per això, aquest tipus de poder tracta d'impedir les llengües d'altres pobles, que signifiquen diferents maneres d'expressar-se, de comprendre el món, les relacions, el pensament i la vida.

Dins l'obra *Otel·lo* trobem reiterades vegades la queixa i protesta masculina que les dones parlen massa o, més directament encara, l'exigència de fer-les callar i sotmetre's. Molts segles abans d'aquesta obra, l'apòstol Pau ja demanava la submissió a les dones, és a dir, que fa molt i molt de temps que el poder patriarcal ha volgut sotmetre i fer emmudir la dona. Tant és així que a Gran Bretanya va existir des del segle XVI al XIX un morrió de ferro per fer callar i humiliar les dones. Fer callar és impedir d'expressar-se a l'altre

i aconseguir així que resti silenciós i submís. Les paraules de l'apòstol Pau continuen inspirant llibres; a tall d'exemple: a finals de l'any 2013 el consell de l'arquebisbat de Granada va editar un llibre titulat *Cásate y sé sumisa* que s'inspira en la frase de Pau: "*Dones, cal que sigueu submises al vostre marit*" (Col. 3, 12-21).

L'ansia de fer emmudir la dona encara continua avui. Alice Munro, al seu darrer llibre *Estimada vida* (2013), en narrar el pensament d'una poeta escriu: "*No importava gaire de quin partit polític es tractés. La qüestió era fer tancar la boca a una dona*" (p. 10). Cert, no importa el color del partit polític, sinó l'ús autoritari del poder que no suporta ni respecta el pensament diferent del seu.

Les *models*, i aquest mot és significatiu, caminen mudes i silencioses en les passarel·les: bellesa sense paraules. I el poeta Pablo Neruda va escriure: "*Me gustas cuando callas porque estás como ausente*" (Neruda, 1924). O sigui, millor calladeta i absent. També a la pel·lícula *Te doy mis ojos* (2003), que tracta de la violència contra la dona, la protagonista, en un moment de terror, resta muda, i només pot expressar la seva por corporalment, perdent el control d'esfínters.

No cal dir que si mirem la història universal abunden els testimonis masculins, els seus mots i les seves gestes, mentre que manquen *veus* enraonades de les dones. Per això en el seu escrit, Brückner (1988) imagina els discursos que haurien pogut expressar dones com Desdèmona, abans de morir escanyada per Otel·lo; o Laura, malalta de pesta abans de ser abandonada per Petrarca; i moltes d'altres dones, si no haguessin restat callades per la por de la força, del poder i de la predominant concepció dels homes en el món.

Com recordarà el lector, a l'últim acte, Otel·lo insulta reiteradament Desdèmona abans i després d'assassinar-la. La titlla de "*prostituta, bagassa, mentidera, barjaula, puta, falsa*" i, amenaçant, mana callar també a Emília. Per la seva banda, Iago, al mateix acte, insulta també la seva dona i la fa callar: "*Atureu vostra llengua! Jo ho mano!*". Amb les seves respostes, Emília diu quelcom impactant: "*Bons senyors: no deixeu que em prohibeixi l'enraonar; he d'obeir-lo, és just, però no ara!*". Que la dona obeeixi el seu marit és "just", forma part de la dona "educada". Iago respon: "*No callareu?*". Emília: "*Voleu que calli? Oh, no. Jo vull parlar lliure com l'aire*" (Acte V, p. 144. J.M.S). A l'obra *Otel·lo*, els insults, menyspreu i assassinats són contra les dones, però abans de morir, una Emília valenta reivindica la llibertat de parlar *lliure com l'aire*.

Imaginem, seguint el camí obert per Brückner (1988), que en comptes de callar, Desdèmona també hagués parlat i li hagués reivindicat el seu dret humà a fer-ho, preguntant-li a Otel·lo si es volia convertir en un assassí desgraciat, dient-li que els seus crits i ulls generen por, però no respecte, recordant-li que

un mocador és només un drap pels mocs, suors i llàgrimes, i que aquest famós mocador va ser el seu senzill regal de promesos, que ella es va guardar curosament i emportar a Xipre, deixant de banda tot el seu món de Venècia; imaginem-la preguntant-li per què es valorava menys a si mateix que a Càssio, dient-li que ella va optar per ell perquè creia que era fort i valent, i no un ésser devorat per gelosies com en aquest moment, afegint que no fes bestieses, que millor pensar amb atenció i calma abans d'actuar a cegues i amb fúria; imaginem-la dient-li que no té res a veure estimar amb fer mal i matar, que ella ha confiat en el seu amor. S'hagués aturat, Otel·lo? No ho sabem.

Però el problema és que la situació de Desdèmona no era ni molt menys per prendre-se-la a la fresca o d'una manera calmada i serena, perquè és molt difícil parlar amb por de morir escanyada. També s'observa una altra seriosa dificultat, i és que la dissortada i jove Desdèmona va ser educada per un patriarca com Brabàntio per ser callada i submisa, sense saber ni tenir gaire eines per parlar dels seus sentiments, i menys dels sentiments dels altres, ignorant el que molts segles després es va poder copsar: que els sentiments es poden transformar i *l'amor es pot tornar odi, el qual no és més que el costat negatiu o la frustració d'aquell* * (Suttie, 2007, p. 236). Cert, Emília sí que va parlar i ho va pagar car.

Desdèmona tampoc no li podia escriure a Otel·lo un assaig sobre la gelosia dient-li que ser gelós no és senyal d'amor, sinó de possessió, i que hi ha maneres d'aturar-ho, perquè si enraonar li va ser difícil, a la dissortada, cal dir que la història de les dones mostra que passar a la paraula escrita ha estat una heroïcitat. Per això són de gran ajut llibres com *La pluma como espada* (2004) d'Anna Caballé, on descriu l'accés històric de la dona a la literatura al llarg del segle XIX, amb totes les seves dificultats, burles i desqualificacions, que va fer que moltes d'elles amaguessin la seva vocació d'escriptores sota pseudònims masculins. I això tenint en compte que les poques escriptores eren, en general, dones educades de famílies riques.

Totes elles, sense excepció, van haver de lluitar contra els prejudicis d'un pensament tradicional que considerava la dona inferior a l'home en intel·ligència i en el dret a la paraula pública. Però el pitjor, com escriu l'autora, és que *“la submissió aliena i tal vegada el més greu de tota esclavitud sigui el procés psicològic pel qual els esclaus acaben creient que ho són per naturalesa, que el seu estat no és un acte d'injustícia realitzat per altres éssers humans. L'autocensura que les pròpies dones van exercir sobre el seu caràcter i sobre els seus textos és un fet molt més complex que la*

* Traduït al català pels autors de l'article, com totes les altres cites que segueixen marcades amb un asterisc.

censura que rebien dels altres, i delata un estat molt més trist”* (Caballé, p. 17). Estem completament d'acord amb aquesta autora perquè la identificació amb l'agressor és un fenomen ben conegut, persistent i tenebrós.

La interpretació de si mateixes que han fet i fan moltes dones sota les claus de subordinació patriarcal és ben trista. Espontàniament, les nenes petites acostumen a ser conversadores, els agrada parlar, jugar amb els mots, inventar-se “idiomes”. Després, en cristal·litzar les identitats de gènere, les coses es compliquen i quan arribem al món dels adults observem més oradors que oradores. Parli qui parli, la capacitat humana de *poder dir* té un efecte transformador sobre els esdeveniments, en tant que poden ser percebuts, interpretats i intercanviats des de punts de vista molt diferents. (Ricoeur, 2005). *Enraonar* té un significat precís en català: parlar amb raó. Dir amb raó també possibilita ser reconegut i escoltat per l'altre i aquest acte pot ser transformador per als dos. Dir amb *veu pròpia* és fonamental perquè significa vèncer la por personal a *exposar* el propi criteri.

Dir també fa molta por: tots els estudis fets sobre l'enigma de per què no parlen les dones maltractades mostren que per denunciar és necessari no sols el valor personal - estil Emília, que acaba morta -, sinó una forta solidaritat social al voltant de la víctima. Aquest 2014 l'enquesta de l'Agència Europea de Drets Fonamentals assenyala que el 67% de les víctimes agredides per la seva parella *no van fer cap denúncia*. Massa por!

Deborah Tannen, després d'una llarga investigació, va concloure que els homes i dones no han après a entendre's perquè quan parlen es refereixen a coses notablement diferents: les dones desitgen ser escoltades i trobar consol en els seus interlocutors, mentre que els homes busquen solucions als problemes i no els agrada escoltar perquè se senten “subordinats”. L'estadística d'aquesta autora diu que els matrimonis nord-americans dediquen a parlar entre ells una mitja hora a la setmana (Zeldin, 1996, p. 48).

Sòcrates, en canvi, ens va ensenyar que a través del diàleg, i no del silenci, podien sorgir noves idees; i Freud, que poder dir i ser escoltat minvava el malestar. Potser, malgrat bons mestres, la conversa enraonada entre homes i dones està encara a la infància i, a poc a poc, anem creixent.

Després d'un llarg recorregut per la història del matrimoni, des de l'antiga Babilònia fins als tipus de relacions de les parelles d'avui, la historiadora Coontz (2006) arriba a la conclusió que “*no és una actitud profitosa que la dona resti en silenci per por de provocar un conflicte. La ira constructiva i no violenta normalment no condueix al divorci*” (p. 408). I encara afegeix que “*els marits han de respondre positivament a les demandes de canvi de les seves dones*”*. Això respon al fet que durant milers d'anys el matrimoni estava organitzat de manera que reforçava la submissió femenina i per tant tots, homes i dones, hem heretat hàbits inconscients i expectatives emocionals que perpetuen els desavantatges que implicava el matrimoni per a la dona.

En canvi, si la dona parla, expressa el conflicte i és verament escoltada, aleshores hi poden guanyar tots dos i, si vénen infants, hi guanya tota la família perquè, com assenyala Suttie (2007), *“si el pare aprecia la mare, el respecte del fill per ella quedarà intacte; si ell la domina i ella accepta aquesta dominació, el fill podria aprendre que aquesta manera de comportar-se no sols és correcta, sinó una virtut, i l'únic camí per guanyar l'amor”** (p. 94).

Violència. Desdèmones d'ara

Com és sabut, a l'obra d'*Otel·lo* hi ha molta violència. Sovint s'ha interpretat l'assassinat d'*Otel·lo* com a motivat per la seva gelosia. I massa sovint la gelosia és mal entesa com un senyal “d'amor”. Els trets més mencionats sobre aquest personatge són d'un ésser gelós, misogin i egoista. Creiem que és també covard: després de voler escanyar la seva dona, Emília pregunta: *“¿Qui ha comès aquest crim?”*. Respon Desdèmona: *“Ningú. He estat jo mateixa. Adéu-siau, encomaneu-me al meu senyor estimat! Adéu-siau!”* (Mor). I *Otel·lo*, primer, nega el seu acte dient a Emília: *“Heu sentit com ho deia ella mateixa: no sóc jo”*. És després, que se'n fa l'autor. Dirà *Otel·lo* *“Doncs ella, la mentidera, ha anat cap a l'infern cremant, perquè sóc jo qui l'ha matat”* (Acte V, p. 139, J.M.S.). Potser la còlera d'*Otel·lo* deriva de la seva manca d'autèntic valor, de la seva debilitat i de la por a ser abandonat: tu no m'abandones, et mato jo. I si tu no hi ets, jo em mato, perquè no m'aguanto dret sense tu.

Com escriu Suttie (2007): *“la gelosia sexual està fundada en gran mesura sobre la base d'una possessió ansiosa, infantil i exclusiva, i s'agreuja des de l'angle social per la il·limitada cobdícia d'un tipus de ment que resulta de la cultura patriarcal. (...) Si poguéssim excloure el donjoanisme i la mòrbida angoixa sobre la possessió única, es reduirien molt les ocasions de les gelosies sexuals”** (p. 109). En els humans les emocions bàsiques (por, ràbia, alegria, tristesa, sorpresa) es transformen en una gran complexitat de sentiments, significats, records i vivències. Tots coneixem la gelosia i, per descomptat, la violència no és exclusiva dels homes, també hi ha dones que en són, però en la violència de parella les conseqüències són generalment més greus per a elles que per a ells.

El problema és que la “cultura patriarcal” ens condiciona a tots, és encara molt general al planeta i també la seva violència. De fet, des de l'era axial, els savis de tot el món han escrit i mostrat una gran preocupació per la violència. Cert que hem avançat a limitar-la, però la feina continua i després del bel·lícic segle XX s'ha fet evident que una educació estrictament racional és insuficient.

Actualment a Espanya una nena es pot casar abans dels 16 anys. Les dades mundials del Fons de Població de les Nacions Unides (FPNU) diuen que cada dia hi ha 20.000 nenes i noies menors de 18 anys que es

converteixen en mares i el 95% en països pobres. Cada any hi ha més de 7 milions de parts de nenes i adolescents, i d'aquests, 2 milions són de nenes de menys de 15 anys. Segons les xifres presentades pel FPNU, aquestes últimes arribaran el 2030 a 3 milions. Al segle XXI ja està comprovat que els efectes de la personalitat de la mare sobre els fills són molt importants, i és difícil en aquestes edats assumir la funció materna perquè aquesta exigeix dedicació i certa maduresa.

Afortunadament, les relacions humanes que no funcionen, treballant amb atenció i perseverança, es poden canviar, i això es pot veure, per exemple, amb les informacions que ens arriben de l'Índia. La societat en aquell país és profundament patriarcal i masclista, com les dades demostren: l'Índia aglutina el 40% dels matrimonis infantils del món; cada 20 minuts una dona és violada i el 70% de les dones casades pateixen mal tracte. Però l'any 2000 la Fundació Vicente Ferrer va iniciar el programa "De Dona a Dona" i els resultats que, en aquest poc temps, han aconseguit en la lluita vers la igualtat, el respecte i la dignitat són impactants. A tall d'exemple: hi participen 29.024 dones, que s'estan organitzant prenent la paraula i decidint sobre les seves vides; s'han matriculat 40.596 noies en estudis de secundària i s'han evitat 85 matrimonis infantils (*Anantapur14*). Per descomptat que allí i a tot el món queda molt camí per avançar, però el canvi es pot fer, és realitzable. D'això se'n deriva que la millora dels malestars psicosocials és ben possible.

Com va escriure Suttie: "*Qualsevol dels factors socials que impedeix el desenvolupament de la personalitat de les dones, redueix els seus interessos o rebaixa el seu prestigi davant dels seus, interferirà en la seva funció de promoure la maduresa dels fills i la seva pròpia independència*"* (p. 235). Com tothom sap, però és convenient recordar, les criatures i els adolescents d'avui són el futur del món. I el factor que més impedeix avançar és la violència, perquè l'amor i la mort van massa junts encara avui.

En el webdoc de Miquel Dewever-Plana i Isabelle Fougère *Alma, filla de la violència* (2013), s'indaga sobre els orígens de la violència a Guatemala, relacionada amb el fenomen del món masclista dels *maras*, a través d'una dona que acaba essent maltractada. "*Estava disposada a matar per aconseguir amor*", diu la protagonista en un moment del document.

A tots els països del món continuen les violències de gènere i augmenten les denúncies per violació. Sembla que la por respecte a l'altre continua dominant perquè, amb graus molt diferents, aquest sentiment circula en tota dominació: por de qui domina i de qui és sotmès. Però és difícil d'aconseguir el canvi d'estereotips mentre es mantinguin les estructures institucionals i culturals, perquè ara i aquí "*La violència s'accepta i es tolera com un signe de masculinitat. En general es qüestiona poc, senzillament és la forma de fer prevaler un criteri davant dels altres. (...) Si un noi pega encara és normal*"* (Petit i Prat, 2011, p. 288).

La novel·la de Lolita Bosch (2005) descriu, sensiblement i sense odi, com viu ser violada una nena pròxima als onze anys: *“D’aquí uns minuts serà violada, perdrà la memòria i la conversa entre l’amic i el pare deixarà de tenir importància. (...) L’amic del pare és un home molt dolent que fa plorar Elisa Kiseljak i després li diu: si deixes de plorar, et regalaré un braçalet de plata”* (Bosch, p. 18). Després vindran els silencis, els malsons que li fan molta por, els suspensos a l’escola que no li havien succeït mai, el sentir-se mústia i jugar a curar la seva nina, que des de fa un temps sempre està malalta, com ella mateixa té ara mal a l’estómac. Passarà temps i temps, estudis i viatges, fins que inesperadament recorda i sent que el cap li explota, que el cos no l’obeeix i aquell record oblidat durant catorze anys sorgeix amarat de pànic, de mal, de por de tornar-se boja. Elisa Kiseljak trucarà a la mare i li dirà espantada: *“mare, ajuda’m, acabo de recordar una cosa horrible”* (p. 34).

En aquesta novel·la, Elisa és abusada vers els 11 anys, però recorda i sent l’horror de l’abús que va patir, molts anys després. Doncs bé, no en novel·les, sinó en la realitat, està estudiat i ben comprovat (Almendro *et al.*, 2013) que els abusos sexuals en la infància tenen conseqüències psicopatològiques a llarg termini, amb alteracions a nivell emocional i relacional, sentiments de por, culpa i vergonya, dificultats per interpretar les claus interpersonals i per poder mantenir vincles sans. També té un paper causal en l’estrès posttraumàtic, les disfuncions sexuals i els trastorns de personalitat (Read *et al.*, 2006).

Malauradament, la violència dels abusos sexuals a menors continua a tot el món. Avui, mentre escrivim aquestes línies, els mitjans publiquen que a Espanya un metge ha estat condemnat per violar la seva filla des dels set fins als quinze anys. La filla callava, ni comprenia de petita què passava, de més gran s’hi va oposar amb pànic i va ser agredida, fins que la mare la va portar a l’hospital on el va denunciar. Ara (10 gener 2014) Amnistia Internacional denuncia que al voltant de 150 milions de nenes i noies menors de 18 anys de tot el món han patit una agressió sexual.

Prevenió

En aquest punt, una pregunta rellevant que ens hem de fer és: el problema de la violència destructiva en les seves formes diverses i en especial cap a les dones, és una qüestió de patologia principalment masculina? Així ho creu i ho afirma Chodorow (2003) en el seu treball sobre *“Odi, humiliació i masculinitat”*. Es pregunta: *“Què hi ha en la masculinitat que condueix alguns homes a l’odi i els fa reaccionar a la humiliació amb una violència i una agressió que la majoria de les dones no coneixen?”* (trad. 2008, p. 28). Aquesta autora, en el seu article, destaca no solament la influència de la dinàmica esquizoparanoide que porta a separar bons i dolents, sinó la dinàmica patològica de la violència que arrela en el complex “vergonya, humiliació i narcisisme”. L’existència de l’altre diferent i lliure, que no se

sotmet al domini i al control omnipotent, és sentida com una ferida narcisista, com un atac a la integritat del si mateix, una ferida viscuda amb vergonya i humiliació, emocions insuportables que cal descarregar i alliberar-se'n a través de l'acció violenta. En aquest sentit, el poder del mascle - en la constel·lació de vergonya/humiliació/narcisisme - és un poder i una dominació fràgils i vulnerables. L'home violent se sent constantment amenaçat i, conseqüentment, es converteix en algú que constantment amenaça.

Les Nacions Unides van establir ja fa 25 anys el Dia Internacional de l'Eliminació de la Violència contra les Dones, s'han promulgat lleis contra la violència masclista, es promouen polítiques educatives contra el sexisme, la violència de gènere, a favor d'un sentit igualitari homes/dones. No obstant, hi segueix havent un degoteig de víctimes de violència extrema amb resultat de mort en dones, que les iniciatives endegades no semblen modificar. L'any 2013 es van comptabilitzar unes 45 morts de dones a mans de les seves parelles a Espanya. Que no s'enfoca prou bé aquesta qüestió? Que no s'ha diagnosticat suficientment? Vegem en el següent fragment un punt de vista prou estès, i no mancat de raó, expressat per una periodista, al Público Digital.

*“Homes i dones es pregunten la majoria de vegades: com és que hi ha tants bojos que assetgen, violen, castiguen i maten les dones? La resposta és que vivim encara dins d'una societat profundament marcada per les empremtes ancestrals del patriarcat. La resposta cal que s'expliqui, es difongui i es combati amb tots els mitjans. Només d'aquesta manera s'eradicaran els seus perversos exabruptes. No obstant, aquesta és una qüestió que no interessa a qui hauria d'interessar: les dones polítiques dediquen el seu temps a escalar llocs i a preservar el seu sofà. Als homes, per què els hauria d'interessar? A ells no els afecta i, a més, malbaratarien prerrogatives. I les feministes, on són les feministes?”** (Viladot, 2013).

La periodista, en el seu article i amb l'afany de donar suport a la seva tesi del component essencialment masclista patriarcal, sosté que l'argument del cas individual és una fal·làcia al servei precisament de perpetuar el domini de la ideologia patriarcal. I aquest, creiem, és un argument molt estès que cal revisar. I cal fer-ho remarcant que la patologia de certs homes juga un paper molt important en el desencadenament d'accions violentes contra la dona. Què busca aquesta mena d'home atrapat en la tríade vergonya/humiliació/narcisisme que mencionàvem abans? La resposta pot ser complexa i múltiple. ¿Busca, per exemple, una dona que el proveeixi de gratificacions continuades, dona a la qual pretén esclavitzar i tenir sota control en la mesura que en depèn per a la seva estabilitat malaltissa? I què passa en aquest home, quan la dona esclavitzada es comença a desvincular d'un lligam de submissió? No entrarem aquí a considerar en detall la manera com certes parelles s'organitzen en modalitats relacionals insuportables basades en la por, la

submissió, l'amenaça i la represàlia. Això requeriria un altre treball ja que es tracta de realitats complexes. Només direm, ara, que en la qüestió essencial de la prevenció de la violència de gènere no s'ha de menystenir la realitat mental del maltractador, que enfront de l'amenaça de ser abandonat passa directament a l'acció violenta. Vegeu sobre aquest punt *El golpeador* (Dutton & Golant, 1977), un treball on els autors exposen les seves interessants hipòtesis a partir de la seva experiència en el tractament d'homes violents contra les dones.

L'Organització Mundial de la Salut (OMS/WHO), en el seu informe global de violència contra les dones en el món, del 2013, considera la violència de gènere, a més d'una violació dels drets fonamentals de les dones, un qüestió de salut pública de proporcions epidèmiques. Un 35% de dones del món han sofert violència física i/o sexual dels seus companys. En algunes regions aquest percentatge és encara més alt. Factors econòmics i socioculturals promouen més violència en uns llocs que en altres. Estem davant d'una xacra que cal abordar de manera àmplia, preventivament, considerant els elevats riscos per a la salut de la dona i les seves famílies, emfasitzant també la necessitat d'incorporar qüestions de violència en la formació dels clínics, a fi de donar respostes multisectorials, identificant aquells serveis de salut on la violència pot ser detectada precoçment, com són, per exemple, els serveis de salut reproductiva i els de salut mental.

El primer que cal fer per aconseguir una prevenció és veure amb claredat quines són les causes que fan dissortades Desdèmones i quines són les creences i conductes dels joves d'ara, per així anar desmuntant els estereotips que perjudiquen els dos sexes. S'han fet i es fan molts estudis per saber el per què d'aquest tipus de violència, i la visió més acceptada és que es tracta d'un procés multicausal, que Lori Heise defineix així: "*És un fenomen molt complex, que té arrels en les relacions de poder basades en el gènere, la sexualitat, la pròpia identitat i les institucions socials. Per poder acabar amb aquest problema s'han de tractar i confrontar les creences culturals i les estructures socials que el perpetuen*"* (citat en Petit i Prat, 2011, p. 15).

Perquè si la identitat femenina es continua associant amb *debilitat i submissió* i els valors masculins es continuen enllaçant amb el *domini, la força* i "*els nois no ploren*", tenim molts números per a què la violència de gènere continuï. Des de fa molt temps els nens s'han pogut identificar amb herois valents i les nenes amb belles dorments. Ara bé, si els nens i nois viuen que anomenar i mostrar els seus sentiments és una força i no una debilitat, i que, per exemple, dir "tinc por" és ja un acte de valentia, la identitat s'enriqueix. Si les nenes, en comptes de callar, anomenen i mostren els seus sentiments de ràbia sense por de deixar de ser estimades, aleshores l'educació emocional avança i es trenquen els vells esquemes.

Perquè, com escriuen les autores Petit Vilà i Prat Tordera (2011) després de la seva investigació amb joves entre els 13 a 18 anys: "*Els estereotips de*

gènere continuen en el món juvenil malgrat veure's maquillats i canviats de forma”* (p. 285). Els adolescents creuen en la igualtat, però si s'analitzen les seves respostes es comproven actituds pròpies del masclisme, com el control, la possessió i el domini sobre la vida sexual de les seves parelles. Frases com “ells lliguen”, “elles són fresques”; “ell no vol el preservatiu i cedeixo perquè no s'enfadi”, són mostres d'això.

Aquestes investigadores, després d'anys de treball i dues enquestes en temps diferents, troben que les opinions dels adolescents no han canviat o han canviat poc i algunes opinions negatives han augmentat. Vegem unes poques dades al respecte. Comentaris de les noies: *la dona fràgil té més encant*, 46%; *si ell té gelosia m'estima més*, 54'4%; *sempre cedeixo perquè no s'enfadi*, 48'9%; *la seva pròpia parella els fa por* ha passat d'un 38% a un 46'6%. Comentaris dels nois: *quan diu que està gelosa m'estima més* ha passat del 62% al 75'8%; *cridar i donar cops de puny és normal quan un noi s'enfada*, del 42'6% al 79'9%. Quelcom que impacta aquestes investigadores és descobrir que l'opinió de tots dos sexes sobre el mal tracte és menysvalorada: un 74'8% de nois i un 76% de noies pensen que *el problema del mal tracte no és tan greu* (Petit i Prat, 2011, p. 290).

Cal dir que, comparada amb altres països, a l'educació espanyola li manca molt per avançar en tots aquests aspectes, que són importants per als adolescents i la societat. El govern actual fa lleis sobre l'avortament, però deixa de fer les necessàries polítiques d'informació i d'educació entre nois i noies. Per això els experts demanen *programes per ensenyar als joves que no han de mantenir relacions pressionats per l'entorn, pels mitjans, i sí, en canvi, que han de negociar el preservatiu* (La Vanguardia, 29 gener 2014, p. 27). Justament perquè són joves i adolescents, a vegades amb sentiments confusos, cal ajudar i ensenyar que abans de mantenir relacions sexuals tinguin ben clars els seus sentiments i, si decideixen tenir-les, que sigui de manera segura, preveient malalties de transmissió sexual i embarassos no desitjats.

Durant la dècada de 1960 les feministes van qüestionar a fons *l'ideal de l'amor romàntic*, que havia fet dependents i sotmeses les dones durant tant temps. I no obstant això, *les dones mai no han renunciat a somiar amb l'amor* (González Duro, 2007, p. 226). Les noies han pres distància de l'amor romàntic en les formes, la sexualitat i el llenguatge, malgrat que continuen en gran part adherides a l'esperança de trobar *l'ideal* amorós. Però allò ideal no és real. I en aquest aspecte s'observa una asimetria amorosa notable entre elles i ells, perquè els homes han viscut històricament l'amor com a possessió i és difícil acceptar que les “possessions” siguin lliures.

La visió optimista que amb la independència econòmica de la dona i la igualtat es podria acabar amb la violència, no ha estat aconseguida, per la senzilla raó que tampoc no s'ha conquerit realment la igualtat. Hi ha molta retòrica sobre la igualtat, però els fets són una altra cosa. Cal treballar per a

què en tots els àmbits socials (familiar, escolar, mitjans de comunicació, parlaments polítics, etc.) hi hagi un rebuig clar a qualsevol forma de violència física i verbal i es mostri respecte al diferent.

És evident que una societat verament democràtica no pot legitimar un sexe com a superior a l'altre, però fins i tot dins de les anomenades societats democràtiques, amb moltes diferències entre elles, es mantenen diverses característiques de la societat patriarcal. Uns pocs exemples: una societat que obliga la dona a adquirir el cognom del marit perdent el seu, encara manté aspectes patriarcals; o que carrega sobre les dones el treball no remunerat (cuidar de la gent gran, de la llar), o que a igual treball el salari sigui més baix o que les altes jerarquies siguin ocupades bàsicament pels homes, etc. Aquests exemples mostren trets clarament patriarcals. L'existència de la prostitució no seria possible sense els poders dels homes sobre les dones; i l'assetjament sexual, la violència de gènere i la violació tampoc.

A Catalunya s'estan fent diversos treballs a favor de canviar actituds masclistes com, per exemple, els tallers als estudiants, que estan donant bons resultats; la sensibilització de la població, els serveis d'ajut amb 124 llengües diferents. A més, l'Institut Català de les Dones ha endegat un programa amb un lema molt clar: "Estimar no fa mal", quatre mots que volen trencar vells estereotips. El programa Salut i Escola funciona des del 2004, ajuda molts alumnes i consisteix en el següent: una infermera s'encarrega d'oferir assessorament a noies i nois amb la màxima discreció; segons l'institut, ho fan cada una o dues setmanes. Les consultes dutes a terme el curs passat van arribar a 13.113, i dins de la privacitat els adolescents gosen preguntar sobre els temes que els amoïnen: afectivitat, sexualitat, amor, alimentació, violència i maltractament. El servei més veterà, al barri de Gràcia de Barcelona, el van obrir fa més de 20 anys, i l'interès del jovent per aclarir els seus dubtes ja és sòlid.

Aquest any 2014 la Facultat de Dret i la d'Econòmiques, junt amb la Comissió d'Igualtat de la Universitat de Barcelona, han presentat un curs titulat: "L'assetjament sexual a les universitats espanyoles. Una realitat oculta". El títol és suficientment clar. El motiu que ha impulsat aquest curs per al professorat és la poca consciència que hi ha d'aquesta situació al món universitari, i la intenció de transmetre que la prevenció i denúncia de l'assetjament és una responsabilitat de tot el professorat, homes i dones. Estudiar i enraonar sobre aquesta situació és una manera de fer-la menys oculta. Com que altres països van molt més avançats que aquí, resumim molt breument la ponència de Lúcia Puigvert (2014) sobre com ho han fet a moltes universitats dels EUA.

Als anys vuitanta una universitària va ser violada i assassinada dins d'un campus universitari. Qui va donar resposta a aquest crim no va ser la institució, sinó els pares i mares, els estudiants, les feministes i els moviments socials que van dir "prou!". Els seus moviments és van convertir després en

lleis. Les recerques van assenyalar les principals resistències al canvi: (1) ocultar el problema, silenciar-lo (“les universitats són espais intel·lectuals, no tenen aquestes tares”); i (2) la universitat no es considerava responsable i, per tant, es derivava el fet a la justícia. Però quan es deixa de silenciar l'assetjament sexual, augmenten els estudis sobre quines respostes cal donar i es fan passos endavant. La universitat de Harvard reconeix la realitat i crea el 2002-2003 una oficina al campus per prevenir aquesta xacra i actuar amb transparència, publicant els fets en les revistes universitàries. Altres universitats com UCLA, Princeton o Wisconsin també es posen en marxa i consideren l'agressió sexual com una ofensa que fereix la dignitat de la dona i malmet també la dignitat de tota la institució, de manera que l'abusador haurà de reparar el mal que ha fet a totes dues.

Ara bé, els assetjadors posen en marxa estratègies per atacar la fiabilitat de les víctimes, generant dubtes sobre la seva veracitat (“*Segur que ella no ho ha provocat?*”, “*Segur que no és una fresca?*”), avergonyint-les i aconseguint que les estudiants evitin les classes, i les professores assetjades canviïn d'universitat. Aleshores es crea *TELL SOMEONE*, que trenca més el silenci i es posen en marxa ajudes per a qui té el valor de parlar. Queda ben clar que *per denunciar es necessita molta solidaritat al voltant de la víctima* perquè aquesta no se senti estigmatitzada, amb sentiments de vergonya i culpa. Es reconeix que és un problema de tota la comunitat universitària i de tota la societat, i el centre d'atenció es focalitza en el fet que tothom ha d'intervenir per acabar amb els assetjaments sexuals. Avui el professorat que vol entrar a treballar en una universitat ha de fer un curs que l'obliga a denunciar les situacions d'abús. Trencant el silenci, la situació canvia i s'avancen unes passes més.

El 13 de febrer de 2014, el Consell de Govern de la Universitat de Barcelona ha aprovat el “*Protocol per a la prevenció, la detecció i l'actuació contra les situacions d'assetjament sexual*”. Això ha estat possible gràcies a la lluita de moltes persones i molts col·lectius que, en gosar trencar el silenci i denunciar els fets, no han trobat justa resposta. Aquest protocol és una excel·lent notícia per continuar treballant i avançant.

És obvi que hi ha molta feina a fer perquè encara hi ha dones i homes que desconeixen què és la violència masclista i els manca veure que el que és “costum” no significa que sigui decent. A més de les lleis, i que aquestes es facin complir, l'alternativa al vell patriarcat és una nova cultura social que deslligui *la diferència sexual de les relacions de poder* i per això també és necessari no confondre *diferència* amb *debilitat o inferioritat*. El conte de Hans C. Andersen “*L'aneguet lleig*” mostra la confusió, l'error i la violència dels animals de la granja quan veuen de mal ull el diferent com a lleig. En canvi, acceptar la diferència, és a dir, que l'altre és un altre i ningú no té dret a dominar un altre, crea nous estils de relació i noves complicitats basades en el respecte, impedit així que el menyspreu de l'altre s'introdueixi a la vida.

És llarga la història del poder i la força dels homes sobre les dones i també ho és el camí per reconèixer i respectar l'altre com a realment diferent. Hem avançat en el procés de no callar i denunciar la violència masclista. Després han anat sorgint les lleis i ara el maltractador és, en general, socialment rebutjat i s'amaga. Però manca perseverar per acabar amb el menyspreu i potenciar el respecte. El poder pot fer por, però no té gens segur el respecte perquè aquest no es basa mai en la por. De fet, els canvis més importants de la història de la humanitat són deguts, no a revolucions que enderrocaven reis, sinó a individus que els ignoraven i eren en canvi lleials a valors espirituals (Zeldin, 1996). Però continua en massa homes l'avidesa de vèncer, de dominar, de posseir, encara que a vegades, com Otel·lo, ho acabin perdent tot.

Al principi hem parlat de voler ser una engruna a favor de minvar la violència masclista. Una engruna és un trosset molt petit d'alguna cosa, però es poden recollir i convertir en quelcom especial. Com escriu F. Jullien (2010), hi ha a la vida moltes transformacions silencioses: no veiem créixer els arbres ni els nens, però un dia ens sorprèn que el tronc s'hagi fet tan gros o que la criatura ja ens arribi al melic o que, sense adonar-nos-en, els nostres cabells ja siguin blancs. Aquests processos a la vida no s'aturen, no paren, perquè com ja fa segles deia Heràclit, tot canvia. Alguns canvis són llamps espectaculars i sorollosos, però les transformacions silencioses es van fent pas a pas, bocí a bocí, engruna a engruna, fins arribar a una transformació global. La pena és que mentre estem treballant en aquest procés d'aconseguir que s'acabi la violència contra les Desdèmones d'ara, continua el dolor de les víctimes, i per tant és bo recordar que *una de cada 10 dones conviu amb la por dia rere dia* i que és la nostra tasca i la de tota la societat que no tinguin de què espantar-se.

RESUMEN

En el presente artículo, los autores consideran el problema de la violencia machista a partir de la historia de Desdémona y su desgraciada relación con Oteló y el entorno machista y misógino en que se desarrolla esta obra de Shakespeare. A continuación se plantean como el poder autoritario de raíces patriarcales ha impuesto el silencio sobre el maltrato a las mujeres a lo largo de los siglos y revisan el estado actual de la cuestión, así como algunas causas y creencias que están en la base de la perpetuación de este grave problema, tan actual. Asimismo reflexionan sobre la imprescindible prevención de un problema social que todavía provoca tantas víctimas.

SUMMARY

In this paper the authors explore the problem of gender violence with reference to the story of Desdemona and her fateful marriage to Othello, and the whole patriarchal and misogynistic social context in which Shakespeare's

play takes shape. In the light of this drama, the authors address the way in which authoritarian power, rooted in a patriarchal paradigm, has silenced the abuse of women down through the centuries, and they discuss both the current situation, and some of the root-causes and beliefs underlying this terrible scourge, which has persisted, unabated to present day, and has taken its toll on so many lives. Then they reflect on how we can tackle it.

BIBLIOGRAFIA

- ALMENDRO, M.T. et al. (2013). Abuso sexual en la infancia: consecuencias psicopatológicas a largo plazo. *Revista de psicopatología y salud mental del niño y del adolescente*, 22, pp. 51-65
- ANANTAPUR14 (2014). *Revista Informativa Fundació Vicente Ferrer*
- BOSCH, L. (2005). *Elisa Kiseljak*. Barcelona, La Campana
- BRÜCKNER, C. (1988). *Si hubieras hablado, Desdémona*. Barcelona, Laia Editorial
- CABALLÉ, A. (2004). *La pluma como espada*. Barcelona, Ed. Lumen
- CHODOROW, N.J. (2003). Hate, humiliation and masculinity. In *Violence or Dialogue?* Londres, IPA Publications. Versió catalana, Odi, humiliació i masculinitat. *Revista Catalana de Psicoanàlisi*, XXV/2, 2008, pp. 25-36
- COONTZ, S. (2006). *Historia del matrimonio. Cómo el amor conquistó el matrimonio*. Barcelona, Gedisa
- DEWEVER-PLANA, M. i FOUGÈRE, I. (2013). *Alma, filla de la violència*. Documental, presentat el 13 de juny del 2013, TV ARTE
- DUTTON, D.G. & GOLANT, S.K. (1997). *El golpeador*. Buenos Aires, Paidós
- GONZÁLEZ DURÓ, E. (2007). *Biografía del miedo. Los temores en la sociedad contemporánea*. Barcelona, Debate
- JULLIEN, F. (2010). *Las transformaciones silenciosas*. Bellaterra, Biblioteca de la China Contemporánea
- LORENTE ACOSTA, M. (2001). *Mi marido me pega lo normal*. Barcelona, Ares y mares
- MUNRO, A. (2013). *Estimada vida*. Barcelona, Club Editor
- NERUDA, P. (1924). *Veinte poemas de amor y una canción desesperada*. Santiago, Editorial Nascimento
- PETIT, M. i PRAT, M. (2011). *Prevención de la violencia de género en la adolescencia*. Barcelona, Icaria
- PUIGVERT, L. (2014). *L'assetjament sexual a les universitats espanyoles. Una realitat oculta*. Ponència a la Universitat de Barcelona. Facultat de Dret i Econòmiques
- READ, J. et al. (2006). *Modelos de locura*. Barcelona, Herder
- RICOEUR, P. (2005). Devenir capable, être reconnu. *Revue Esprit*, 7, pp. 125-129
- SANT PAU. *Carta als Cristians de Colosses*. Col., 3, pp. 12-21
- SHAKESPEARE, W. (1603). *The Tragedy of Othello, the Moor of Venice*. Londres, Penguin Books, 1968. Introducció de Tom McAlindon. Reeditat 2005. Versions catalanes: *Otel·lo*. Traducció de Salvador Oliva. Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1980. Traducció de Josep Maria de Segarra. Barcelona, Ed. Selecta, 1977
- SUTTIE, I.D. (1935). *Los orígenes del amor y del odio*. Barcelona, Ediciones Obelisco, 2007

- VILADOT, M.A. (2013). *La violencia contra las mujeres, herencia del machismo patriarcal*. Digital Público.
<http://blogs.publico.es/dominiopublico/8050/la-violencia-contra-las-mujeres-herencia-del-machismo-patriarcal/>
- WILLIAMS, A. H. (1998). Othello. In *Cruelty, Violence and Murder*. Londres, Karnac Books, p. 314
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO/OMS) (2013). *Global and regional estimates of violence against women. Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Departament de Salut Reproductiva i Recerca. En col·laboració amb *South African Medical Research Council* i *London School of Hygiene and Tropical Medicine*
- ZELDIN, Th. (1996). *Historia íntima de la humanidad*. Madrid, Alianza editorial